

nakviško stojé in migajo sèmtertje. Sercé se na levi strani pers, koj za komovcam sprednjih nóg nemalo čuti, in lahko se šteje, če živinče mirno stojí, de v eni minuti le 40 do 50 krat vdari, kadar je živina zdrava. Ona lahko diha; sapa ni pregorka in nima tudi nobeniga posebniga duha. Rada je in pije, in prežvekje po redu. Ritnik je zapert in noter stisnjen. Rep se ne da lahko kviško vzdigniti; spolovila so čiste, blato gosto in tamnozeleno ali rujavo, scavnica je čista. Živina daje blato in vodo brez vse bolečine od sebe.

Ovca in koza, dokler ste zdrave, ste vse-skozi vesele in na glas meketate; ovca ima brez pleš skoz in skoz gosto volno, ktera se prāv terdno kože derží in se nemalo mastna ošlata in otiplje; koža pod volno je čista, rudečkastobéla. Gorkota je po celim truplu enaka; okó je čisto in bistro, v beli kožici se tenjke rudeče žilice vidijo; ušesa na kviško stojé in se dajo lahko sèmtertje gibati; nos je čist in suh, kožica v nosnicah kakor tudi v gobčiku je rudečkasta. Sercé se na levi strani bolj čuti kot na desni in vdari v eni minuti 60 do 70 krat, sapa je mirna, če ni poleti prehuda vročina; ovca malo pije, pa rada je in prežvekje po redu, ovčje in kozje blato so tamnorujavkasti, okrogli bobki, ki se eden družiga derže in kader na tla padejo, nemalo podolgasti postanejo, scavnica je čista, kakor pri goveji živini.

Zdrav prešec je večidel na nogah; če le kakšen šum zasliši pred duri šine in zarojnja, de je kaj. Njegove šetine so gladke in prāv močno v kožo vperjene; koža je nima nobene gole pleše, in je rudečkastobela; ušesa, če so majhine, pokonci stojé, kjer so pa večí, tudi doli visé; oči so čiste in bistre; riva je bolj hladan ko gorek in je vlažen, gobec in jezik sta vlažna in bledorudečkasta, rep je zavít; parklji so čisti pa ne pregorki; zdrav prešic lahko diha; kér je grozno nepokojna žival, se ji žila le težko ošlata, nar ložeji še pod repam ali na nogah nad parklji; bije pa 70 — 80 krat v eni minuti. Glas je močan in čist; jéd mu diší; blato je v gručah, rujavozelenkasto in prāv hudó diší; scavnica je bledorumenkasta in čista.

(Dalje sledí.)

Nekaj kemije (ločbe) kmetovavcam.

(Nadalje.)

3. §. Od svetlôbe.

Kdor hoče od kemije kaj razumeti, mora od svetlôbe in tudi od gorkote neke zapopadke imeti. Svetlôba je nekaj, kar le z očmi občutimo, in s čimur bližnje in daljne reči vidimo; ko ni svetlôbe, nič ne moremo viditi. Tâma ni sama na sebi obstoječa reč, je le pomanjkanje svetlôbe; pa nikjer ni takó tâma, de bi ne bilo še nekaj svetlôbe; mačke, čuki, sôve, i. t. d. v nar večí tâmi še vidijo, imajo pa drugači stvarjene oči, ki se jim v tâmi tudi bolj odpirajo.

Svetlôba se od vsake reči neprenehama, na vse kraje in naravnost razteguje ali razširja; je čez vse človeške zapopadke tanjka in nevagljiva reč; skozi luknjico, s šivanko na papirji storjeno, boš ob enim več ljudí, živine ali družih reči vidil; svetlôbni žarki tedaj neprenehama in ob enim od vsih teh reči skozi luknjico v tvoje oči prihajajo, de jih vidiš. Med vsimi znanimi rečmi je svetlôba nar hitreji v svojim teku; od zemlje do sonca je 20 milijonov milj; krogla spušena iz topa, ko bi zmirej naprej z enako hitrostjo letéla, bi potre-

bovala za to pot 26 let; svetlôba pa pride od sonca do nas v 8 minutah, stori tedaj v 1 sekundi, ki je 60ti del minute, 40,000 milj pota.

Mnogotere bolj terde in gladke reči ali ravnine svetlôbne žarke močno odbivajo ali nazaj mečejo, torej se v ogledalu vidimo; druge reči pa jim pusté skozi iti, kakor zrak, vóda, demant, steklo ali glaževna i. t. d. Če svetlôbni žarki iz tanjke v bolj gosto ali iz goste v bolj tanjko reč prestopijo, se nekoliko prelomijo; če nekaj palice v vódo vtakneš, se ti bo zdela prelomljena, pa ne palica, ampak svetlôbni žarki so se nekoliko prelomili ali nagnili. Učeni znajo sončni beli žarek v sedméro žarkov razkrojiti, katerih je vsak svoje farbe, kakor jih na nebi pri mavrici vidimo, in teh sedem farbanih žarkov znajo zopet v beli žarek združiti. Bela reč je potem takim tista, ki vsih sedméro farbanih žarkov v enaki meri odbiva; rudeča pa tista, ki šestero farbanih žarkov požira in le rudeče žarke odbiva, de jo po njih rudečo vidimo; in zelena požira vse žarke razun zelenih, po katerih se nam zelena kaže. Popolnoma černe farbe je ni razun tâme. Farbarji in malarji zamorejo iz sedem poglavitnih farb vse druge farbe, kar jih je koli na sveti zložiti. Kako reč, postavimo, na rumeno pofarbat, je, jo s tako rečjo namazati, ktera svetlôbne rumene žarke odbiva, de pridejo v naše oči, vse druge pa požira.

Neke reči se same od sebe svetijo, kakor sonce, zvezde, goreče in žereče reči, mnogi merčesi, červiči, trohneči lés, gnjijoče ribe i. t. d.; druge reči pa, ki jih tamne imenujemo, morajo od drugej razsvetljene biti, de jih zamoremo viditi. Naravoslovci in kemikarji menijo, de svetlôba je obstojni del vsih pozemeljskih reči. Pri veliko kemijskih opravilih ločenja in združenja se svetlôba prikaže; prikaže se pa tudi nekterikrat brez gorkote kakor pri trohljivim lesi, ko je pa z gorkoto sklenjena, ji pravimo: oginj.

Svetlôba močno tekne človeku, živali in vsim rastlinam; če bi človeka dalje časa v černi tâmi še takó dobro redil, mu ne bo teknilo, poginiti bi mogel. Svetlôba pofarba vse rastlininsko perje z zeleno farbo. Nič bi prāv ne rastlo, in se ne pofarbalo brez svetlôbe; to lahko vidiš na spomlad v hrami pri korúni ali krompirji, in pri družih zelenjavah. Mnoge rastline se od jutra do večera zmirej proti soncu obračajo ali verté, kakor postavimo, sončna cvetlica; prāv mikati jih mora po svetlôbi!

(Dalje sledí.)

Vertnarjem.

Večkrat sim že slišal pertožiti se, de vam vertnarjem pozimi zgodne zelenjadi, posebno kadar dolgo sončnih dni ni, in se jim zavolj mraza po redu zrak dajati ne more, pod okni rade gnji-jejo. — Vzemite vodniga peska, posušite in presejte ga, de bo zgol droban ostal; potre-site ga, kadar ste že semena vsejali in zagrêbli, pol persta nadebelo po vsim obsejanim krají. To bo preobilno močirnost sušilo, in vaše zeliša bodo zdravo in čversto rastle. K.

Pregrešna sleparija.

Per nekim kerčmarji blizo Celovca je Jožefka služila. Dobila je rudeče oči, ki so jo grozno sklele in pêkle. Dekla poskuša, kar ji kdo svetuje, le k zdravniku iti odlaš. Pijančikov eden jo zagotovi, de ima že

mrene na očeh; tudi tovarši to terdijo. Oslepela boš, če si urno ne ventaš. Pomočka pa drugiga ni, ko hudičevo olje (Vitriol-Oel, Schwefelsäure). To ti bo mrene postergálo.

Kakor vselej, res je tudi zdej: kdor sleparjem verjame, sam oslepí! Širokoustnik stopi domu, in kmalo pernese zdravilniga olja. „Vzemi kurje peró, pomoči ga v to olje, in z njim očesa namaži!“ — Ali komej je olje v očeh, že peče in reže takó, de dekla hoče obnoretí. Pijanci se posmehujejo in se zmuzajo iz kerčme. Ta je bila za deklo strašna noč, ktere gotovo pozabila ne bo. Reva je vpila in molila, klicala ljudi na pomoč; pa ne najde pomočnika. Vmiva se z merzlo vodo, ki ji nekoliko polajša bolečino, pa le malo pomaga.

Drugi dan jo otrok per roki pelje v Celove iskat pomoči. Vse zastonj — njene oči so otemnele, in ne bojo več gledale sonca, ne spomladanskih evetlic. R.

Pismo gosp. Pirca iz Amerike.

Naš častitljivi domorodec, gosp. Pirc misijonar in pridigar katolske vere v Ameriki so zopet svojimu prijatlu in pridnimu podporniku gospodu F. Šmidu v Šiški pisali in se mu za poslane darila kmetijskiga orodja, semena in več družih reči zahvalili, ktere so perve dni Listopada v Arberkrošu na Indijanskim prejeli. Prejeli so tudi naše „Novice“ z neizrečeno velikim veseljem, in veliko veliko hvalo dajo kmetijski družbi, de je jela za prid svojiga naroda v podučivnim slovenskim časopisu skrbeti. Pravijo pa gosp. Pirc tudi, de bi imele „Novice“ v rokah vsaciga dobriga Slovenca biti.

Na dalje pišejo, de so vedno zdravi in zmirej práv zadovoljni. Težav imajo veliko, zraven njih pa tudi veliko veselja, kér od dne do dne se katolska vera bolj razširja. Odsihmal jih bo gosp. Ignaci Mrak v misijonskih delih podpiral, ki je že zdej pri njih. Kér bom pomočnika imel — pravijo gosp. Pirc — mi bo več časa ostalo, svoje Indijance kmetijstva vaditi, kterim je treba vsako nar manjši stvarico na tanjko pokazati.

Vnovič h katolski veri spreobrnjeni Indijanci se sramujejo pod šotorih na bičji lenobo pasti in stradati, ter so jeli po izgledu svojih starejih bratov perpravne hiše delati si in polje obdelovati. Zatorej se vidi vsako leto več polja in hiš, za ktere nam vnovič napravljena žaga potrebne dile reže.

V omikanih krajih severne Amerike pa kmetijstvo in rokodelstvo takó veselo napreduje (naprej gré), de bo ta del svetá, ki je bil pred nekimi leti še divji svet imenovan, kmalo kmalo vsim drugim narodom v izgled. Ravno takó veselo napreduje tudi katolska vera. Pozdravijo naj mi vse prijatle in dobrotnike — sklenejo gosp. Pirc svoje pismo — in naj jim rěčejo, de vedno za-nje molim in de darovanje sv. maše vsak petek mojim domorodcam veljá. —

Tistim, ki bi radi zvedili, koliko časa je gosp. Pircovo pismo na poti bilo, de je iz Indije v Ljubljano prišlo, povémo, de so ga gosp. Pirc 16. Listopada pretečeniga leta pisali, gosp. Šmid so ga pa 12. Prosenca prejeli. Poštnína znese 55 kraje. srebra.

Ravno ta dan so tudi naš visokočastitljivi c. k. vodja modroslovskih šol in korar gosp. Pavšek dopis od gosp. Pirca prejeli, kteriga so nam za natis v Novice podali, kér vedó, de so Pircove pisma našim bravcam prijetno berilo. V tem dopisu pišejo gosp. Pirc, de so od gosp. Pavškega lanjsko leto nabranih in poslanih 170 goldinarjev in več družih milodarov prejeli, za ktere se vsim dobrotnikom in dobrotnicam serčno zahvalijo. Po „Novicah“ se zamore ta zahvala nar bolj razglasiti — so rěkli gosp. Pavšek — dajte jo tedej na znanje vsim dobrotnikom in prijatlam cerkovnih poslani-

kov v Ameriki, de bojo zvedili, kakó hvaležni so jim gosp. Pirc za poslane milodare. Z velikim veseljem bodo neutrudljivi podpornik gosp. Pavšek tudi prihodnjič take milodare in Amerikanskim misijonarjem namenjene denarje prejemali in jih pošiljali v Ameriko. — Mesca Rožnicveta so dobili gosp. Pirc iz Krajnskiga tudi lep mašni plajš, brez de bi bili zvedili, kdo de ga jim je poslal. Tudi v tem pismu pišejo oni, de bojo vsak petek za svoje dobrotnike sv. mašo opravljali, in de sedaj nič bolj ne želijo, kakor de bi iz Krajnskiga veliko duhovnikov v Ameriko prišlo, de bi peržgali luč katolske vere po vsih indijanskih pušavah, kjer še tavžent in tavžent ukaželjnih duš tega razsvitljenja pričakuje. Ko bi kakih dvanajst duhovnih misijonarjev — pravijo gosp. Pirc — v novo Viskonzinsko škofijo k ljudomilimu in visociga spoštovanja vrednjimu škofu Henni prišlo, kakó veselo bi katolska vera tukaj napredovala! Poslednjič oznanijo gosp. Pirc, de si oni prizadevajo v Arberkrošu sirotišnico napraviti, in nune za podučenje otročičev dobiti.

Dr. Bleiweis.

Vljudna prošnja na Novice.

Mile novice! Vaš krasni namen je, kar same bistro pričujete, stopinje Slovenca pospešiti v gospodarstvu (kmetijstvu), zbistriti njega um, in ogladiti mu jezik; ne bi li Ve za slovenske lepe besede, ktere občinstvu neznane v zabutih kotih tū in tam med ljudstvom tičijo, majhin prostor v svojih listih odločile? Majhin prostor, ¹⁾ pravim, kér take reči hitro poidejo; Vam bi pa gotovo taki, na svitlobo potegnjeni, dragi kamni naše matere Slovenje nespadali v nečast. Na ta način bi se naj laglje v slovarjih nenatisnjene besede slovenskiga korena, ki v nekterih krajih v rabi bivajo, med občinstvo zatrosile in bi pisateljem našim ob svojim časi hasnile. Naš visoko učeni, verli domorodec, gospod Jožef Poklukar, duhovniga pastirstva c. k. profesor v Ljubljani, čutijo tako veselje, ko od svojih učencov kako sebi poprej neznano pa povoljno besedo izvedó, de se Jim vidno bere ta radost na obličji; pa tudi Njih učenci se popolnoma nasladijejo, ko berejo pastirstvo v takó gladkotečno pisanim zlogu, de se brez vsaciga laskanja mora klasiški imenovati. O, ko bi pač prišlo na svitlo! ²⁾

V Poljanski, pa tudi Metliški okolici se slišijo besede čisto slovanske, ki jih (v nobenim meni znanim besednjaku ne najdemo, take so: retiti (versehren), postavim: jabelka z rokami tergati, de bi se ne ratile. To besedo ne namestijo naslednje: habiti, kaziti, kvariti, poštetiti, poškodovati i. t. d., ki vse preveč zaznamvajo; réten (versehrt); retna je vsaka živa in neživa stvar, ki se v popolnoma zdravim stanu ne znajde. Ta beseda je prava korenina od sretiti, srečati nalik na latinski: laedere, collidere. — Rošnja (Weile); Slovenci! mislili ste, de vam tega izraza manjka. Takó tičijo besede zlatá vredne v zabutih krajih. Vedno se sliši v Poljanah govoriti: bale mi pomagat saj eno rošnjo, ostani še pri nas konči eno rošnjo. Korenina te besede je rok (Frist, Termin). — Zona, babice pri ajdi; drugi pomen: zona (groza), postavim: zona ga je obšla. — Bešter (munter), beštrati (munter machen). Žara, na priliko: Očetovo žaro goni, se govori od ta-

¹⁾ Prav radi bi takim znaminivim rečem veliko prostora v Novicah dali, tode po namenu tega časopisa jim zamoremo le majhin koticék prepustiti; tega pa iz serca radi.

²⁾ Te želje smo že od več strani ne samó iz Krajnskiga, ampak tudi iz Štajarskiga in Koroškiga slišali, zakaj le en glas je, de je to delo mojstersko slovensko delo, ktero bi ne samó duhovniki, ampak zavoljo prave in bogate slovensine vsi Slovenci z neizrečenim veseljem sprejeli!

Vredništvo.